

JUMALÕLUUK NÕSSI TAIVADÕ¹ EHK KEELESAARED JÄLLE PILDIL

MARIKO FASTER

Annotatsioon. „Eesti murrete“ sarja viimase, üheksanda köitena ilmunud keelesaarte tekstiraamat on oluline allikas, millest saab teavet Leivus, Lutsis ja Kraasnas kõneldud keelevariantide kohta. Need on ajalooliselt küll lõunaeesti keele osad, kuid palju mõjutusi saanud naaberkeeltest, nii et tänapäevasele lõunaeesti keele kõnelejale jääb keelesaarte keel paiguti arusaamatuks. Nähtavaim kolmest on tänapäeval Lutsi, sest on olemas teadlased, kes huvituvad eriti selle piirkonna keelest ja ajaloo. Keelesaarte keelt tänapäeval enam elavana kuulda ei saa. Ülevaates tõmmatakse sotsiolingvistikulisi paralleele teiste välismaal räägitavate lõunaeesti keelevariantidega, tuuakse välja mõned huvitavamad nimekasutusjuhud ja keelejooned ning parandatakse tõlkimise käigus juhtunud apse.

Võtmesõnad: keelesaared, onomastika, sotsiolingvistika

2014. aasta lõpus, 53 aastat pärast esimest köidet, ilmus sarja „Eesti murded“ viimane, üheksas tekstiköide. Tekstiköitesse on kogutud meie keelesaarte – Leivu, Lutsi ja Kraasna – tekstid. Keelesaarte tekstiköite autorid on Mari Mets, Anu Haak, Triin Iva, Grethe Juhkason, Mervi Kalmus, Miina Norvik, Karl Pajusalu, Pire Teras, Tuuli Tuisk ja Lembit Vaba.

2014. aastal valmis ka internetilehekülg „Lutsimaa: lutsi eestlaste kodu“ (www.lutsimaa.lv), mis koondab mitmesugust teavet lutside kohta. Veebilehe on koostanud kaugete lutsi juurtega Ameerika päritolu keeleteadlane, Helsingi ülikooli järel doktor Uldis Balodis.

Keelesaarte keelt enam elavana kuulda ei saa, saab ainult helikandjalt, kuid Kraasnas räägitud keelt pole saadud lindilegi jäädvustada. Rääkijad ise on tihti sõnu otsinud, asendanud neid või koguni terveid lauseid läti- või venekeelsetega. On tunda, kuidas nende räägitud lõunaeesti keel polegi mõnel juhul enam olnud kõnelejate igapäevane keel, vaid lihtsalt

¹ 'Jumalalook ehk vikerkaar tõusis taevasse.'

kraamitud välja keelekogujate rõõmuks. Mitmel puhul on näha, kuidas keel on kaotanud oma igapäevase funktsionaalsuse ja muutunud pigem esinemiskeeleks. Nähtus, mida praegusel Võrumaal kogeb iga päev. Sellepärast ma arvan, et just see tekstiköide oleks pidanud olema „Eesti murrete“ sarja esimene. Esimene hääbujate seast. Niiviisi oleks veel alles olnud ka kogujate vahetu kogemus. Praegu see puudub küll täiesti, aga ega selle tõttu midagi halvasti ole. Pigem on heameel, et ühiste pingutustega – mitu pead on ikka mitu pead – ja tänapäevaseid teadmisi arvestades on suudetud tekstidest läbi närida. See ei ole olnud kerge töö. Selles on doktoritöö mõõtu, nagu koostajad raamatu esitlusel arvasid. Enamik 9. tekstiköite koostajatest on nooremad kui „Eesti murrete“ sarja vanus – see näitab, et Eesti murrete uurimisse on tulnud uus põlvkond; et murded pakuvad nooremale rahvale endiselt huvi ja kui kaugemale mõelda, siis ka uusi uurimistulemusi, mis saadud nüüdisaegse keeleteaduse võimalusi kasutades (vt nt Uihoaed 2013; Uihoaed, Lindström 2014 jt). Kuid ikkagi on hea appi võtta ka vana kaardivägi oma kogemuste ja teadmistega.

Sarja kuuenda raamatuna ilmus Võru tekstiköide. Keelesaarte tekstid oleksid võinud olla selle loomulik osa, nii nagu traditsiooniliselt keelesaarte keelt võru keele osaks on peetud. Samas on keelesaarte keel ikka midagi keerulisemat, tänapäevasele võru keele kõnelejale vaid pooleldi arusaadav, võõraste sõnade ja tihti kuidagi poolelijäänud või segaste mõttekäikudega. Võõristusest ja raskustest (ning ülimast põhjalikkusest) räägib ka fakt, et Võru murde tekstiköide oli „Eesti murrete“ sarja viimaste ilmujate hulgas. Keelesaarte tekstide ilmumine omaette raamatuna lubab neile pöörata eraldi rohkem tähelepanu ja süüvida neisse põhjalikumalt. Nii et hea ongi, et need on eraldi.

Raamatusse on koondatud enamik võtmiskõlblikke ivasid (loe: tekste). Osa jutte on ka välja jäänud, aga neid saab kuulata Tartu Ülikooli murrete ja sugulaskeelte arhiivi koduleheküljelt (<http://www.murre.ut.ee/arhiiv/>). Tekstidele on lisatud tõlge, mis on arusaamiseks hädavajalik.

Oleks põnev kuulata, kuidas kõnerobot loeks täpset foneetilist transkriptsiooni, sest kogenematu inimsilm ei taba tihti kõiki häälduslikke ega muid nüansse. Kuulates saaksid paremini aru ka need, kes keeleteadusega ei tegele. Eks see oleneb muidugi ka lugeja taibukusest ja lugemisoskusest. Noodikiri on ees, ole hakkaja ja õpi selgeks!

Sisaliku tee kivil

Nii nagu ükski keel ei kao ilmast siia jälgi jätmata, nii ei ole päriselt kadunud ka keelesaarte keel. Kõige nähtavam kolmest keelesaarest on tänapäeval Lutsi. Paljuski tänu Hannes Korjuse ja Uldis Balodise tööle. Balodise tehtud koduleheküljelt saab lugeda ennekõike Ludza piirkonna keele, ajaloo ja maastiku kohta, aga seal leidub teavet ka teiste keelesaarte kohta. Näiteks saab teada, et viimane lutsi keele kõneleja suri 2006. aastal, viimane leivu keele rääkija 1988. aastal ja viimane kraasna keele oskaja ilmselt juba enne teist maailmasõda. Huvitav on teada, et lutside järeltulijad enamasti teavad oma eesti juuri ja oskavad oma keeles öelda mõningaid sõnu ja lauseid; kui enam ei ole sedagi, räägivad eesti päritolust perekonnanimed. (www.lutsimaa.lv) Olukord on väga sarnane Kanada Alberta provintsis, kuhu XIX sajandi lõpu- ja XX sajandi algusaastatel rändasid Lääne-Võrumaa võrukesed. Kolme põlvkonna jooksul on alles jäänud vaid perekonnanimed, mõned üksikud sõnad (näiteks osati loendada numbreid) ja laused ning teadmine oma eesti päritolust. Nn vanade väljarändajate teine põlvkond aga sai oma jutud isegi telefonis veel selges lõunaeesti keeles aetud, ehkki rääkija ise kahtles oma eesti keele oskuses väga. Ilmselt on küsimus keele nimetamises. See, mida rääkija telefonis rääkis, oli tegelikult lõunaeesti keel, raskesti arusaadav ehk teistele Kanada eestlastele, kuid võru emakeelega inimesele ei valmistanud arusaamine ja vastukõnelemine muidugi suuremat raskust. Esimene põlvkond aga kasutas lõunaeesti keelt paiguti isegi kirjades. (Vt ka Saar 2015)

See, mida piiriäärse Vana-Laitsna eestlased Lätis omavahel räägivad, on samuti lõunaeesti keel, kuigi nad nimetavad seda eesti keeleks. Nemadki kahtlevad oma keeleoskuses, sest televiisorist ja raadiost kuuleb hoopis teistsugust eesti keelt. Räägitakse ka naljajuttu Tallinnast pärit lasteekskursioonist, kellele üks Vana-Laitsna (lõuna)eestikeelne inimene hakkas giidiks, aga kelle jutust ei saanud pealinna lapsed midagi aru, sest nende meelest ei osanud giid eesti keelt. Kuuldavasti on tänapäevased kontaktid Eesti eestlastega valmistanud samasuguseid raskusi ka Siberi eestlastele. Vana-Laitsna noored tunnetavad samuti probleemi: külakeel ei paku neile suuremat huvi, sest see, mida üleüldse õppida tasuks, on keel, mida kuuleb Eesti telekanalilt. Uldis Balodise lutside kohta tehtud kodulehelt saab teada, et omal ajal Eestisse tulnud lutsi noored õppisid koolis selgeks eesti kirjakeele, millest kodused aru ei saanud ja see põhjustas kodudes hoopiski ülemineku läti keelele ning kodumurraku unustamise.

Päritolu

Keelesaarte päritolu küsimus on huvitanud uurijaid alati. Mõnikord on arvatud, et keelesaared Lätis on muistse läänemeresoome keeleala jäänukid lõunas (nt Vaba 2010). Selles raamatus on autorid seisukohal, et Leivu keelesaar ongi Lääne-Võru ja Lõuna-Tartu keeleala loomulik jätk. Lutside päritolu jääb siimaani hämaraks, kuid kõige sagedamini arvatakse, et nad on sinna siirdunud Ida-Võrumaa küladest XVII–XVIII sajandil. Kraasnalaste kohta arvatakse, et nemad on samuti Pihkvamaale siirdunud, aga Ida-Setu aladelt XVI–XVII sajandil. Seda tõendavad keelesaartel räägitud keelevariantide jooned. Õiged võivad olla mõlemad arvamused ehk siis vana keeleala on mitme rände toel uut jõudu juurde saanud. Samal seisukohal on ka Uldis Balodis. Ta lisab veel lutside kohta: „Lutside päritolu puudutavate levinumate teooriate kohaselt võivad lutsid olla ka Põhjasõja-aegsed sõjapõgenikud või siis katoliku usku eestlased, kes Kagu-Eestist pagesid, kui Eesti protestantliku Rootsi võimu all oli. Varasemad uurijad on täheldanud, et mõned lutsid on oma päritolupaigale viidanud kui „Rootsi kuninga maale“. (www.lutsimaa.lv) Niimoodi väidab ka keelejuht, et kui oli „Rootsi sõda“, siis tuli palju rahvast Eestimaalt Lutsimaa tühjadesse küladesse (lk 214).

Keel, elu, keeleelu

Keelesaartel on elu olnud nagu elu ikka: sünd ja surm, naisevõtt, meheleminek, majaehitamine ja muud talutööd, põlluharimine, pühade pidamine, sekka nalju kirikuõpetajast ja piibliainelisi lugusid, jutte ja laule. Eriti põnevad on August Sanga ja Paulopriit Voolaine lutsidelt üles kirjutatud muinasjutud. Mõned neist vääriskid kindlasti eraldi väljaandmist värviliste piltidega lasteraamatuna.

Keeleline kontekst, milles keelesaarte inimesed on elanud, on olnud mitmekesine. Nii tuleb välja, et Leivus arvatakse olevat rohkem läti laene kui Lutsis. Lutsis aga arvatakse olevat koguni poola ja valgevene laene. Igapäevane ümbrus oli lutsidel ilmselt läti-, latgali- ja venekeelne. Mitmekeelne kontekst on põhjustanud ka selle, et lindistustelt on mõnikord kuulda, kuidas küsitlejad kasutavad lutsi keelejuhtidega suhtlemisel vene keelt. Lutsid ise on eestlastest teadlasi kutsunud (koolihariduse mõjul?) ka venepärase eesnimemalliga, nt *Hil'ip (Filipp) Mihhailoviš Kalaš* 'Oskar Kallas' (lk 145) ja *Pavel Andrē'jeviš* 'Paulopriit Voolaine' (lk 175).

Leivus on välja arenenud isegi läti eesliidetega ja eesti tüvedega sõnad, nagu *is|pita* 'taluda', *pie|anda* 'andestada' (lk 16). Iseenesest on selline keelte segamine loomulik ja oleks võinud toimuda veelgi suuremas ulatuses kui need mõned sõnad. Näiteks Helsingis pärast teist maailmasõda laialdaselt pruugitud ja praegugi veel tarvitusel olev *Stadin slangi* 'Helsingi släng' on laias laastus rootsi (ka vene ja inglise) sõnade ja soome grammatikaga keel.

Lutsis on laialdaselt kasutusel *las*-abisõnaga imperatiiv: *taš olkke* 'olgu' (lk 18). Leivus on paiguti jällegi ühesilbilistes *t*-lõpulistes sõnades *t* asendunud *k*-ga, nt *ni'ik* 'niit' (lk 37) ja *sij'ik* 'sõitis' (lk 36). Paremini saab aimu, millest tuleb sõna *aituma* 'aitäh': *tu'u a'nd' aitjumata* (lk 33).

Kraasna keel tundub teistest kuidagi selgem ja arusaadavam. Sellest saab suurepäraselt aru ka ilma aeg-ajalt tõlget vaatamata. Näib, et kraasna keelt on kirja pandud ajal, kui see oli veel kõnelejate esimeseks keeleks ja keele funktsionaalsus oli täielikumalt alles.

Keelesaartel on kas säilinud või välja mõeldud toredaid omasõnu, nt pealkirjas kasutatud sõnale *jumalahuuk* lisaks ka *kodamiis* 'sepp' (lk 141), *kuul* 'surm' (lk 200), *jägä* 'jää' (lk 204), *lind* : *linu* 'metsloom: metsloomad' (lk 31, 70). Seega siis lülitub keeleaparaat kohe mängulisele teele: *tsirk* ja *lind* 'lind ja loom', *lind ja luum* 'metsloom ja (väike) taim või loom'.

Maailm ja keel meie ümber on aga nii palju muutunud, et enam ei saa aru, mis on kirja-, mis murdekeelne termin. Eks vist ole tänapäeval ükskõik, kas öelda *kolgits* ja *rabaja* või *lõuguti* ja *ropsimõök* – ühed võõrad kõik. Võõraks on jäänud ka sugulussõnavara: tõlkimisaps on ilmselt lk 17 *tsędzę* 'õde'. Sellisest tähenduse tajumisest võib ju ka aru saada: õde – sõsar – sõts – tsõdsõ. Väike tähendustäpsus, et tegemist on 'isa õega', on tõlkes kaduma läinud.

Olen küllaltki palju kuulanud võõraste inimeste lõunaeestikeelset juttu ja üks, mis selle käigus on selgeks saanud, et ükski keelejuht ei aja suust välja mõttetuid lauseid. Iseasi, kas kuulajad neist lausetest ja mõnikord ka halvast hääldusest aru saavad. Näiteks: || *un* [---] *pierènāņē eittūniū, aļģenu pakņēķķēzest tāst | é ku nāñnū? ku nū sūži | zjš tuñnu? nū ē (kļš sāānest) tā k'ōžiga? | ta k'ōžiga? lūñū_un* 'perenaine ehmunud, hakanud põgenema selle eest, kui näinud, et nüüd [oli] hunt. Siis tulnud kirvevars, [olnud] selline, selle kirvevarrega lõonud' (lk 97). Raske on siit kuskilt välja lugeda, et „siis tulnud kirvevars“ ja miks peakski sellist müstilist ja

sürreaalset asja harilikus igapäevajutus eeldama. Minu tõlge oleks selline: 'perenaine ehmunud, hakanud selle eest põgenema, kui näinud, kui hunt siis tulnud, no... kirvevars (*kuus = kuvvas*) selline, [siis] selle kirvevarrega, selle kirvevarrega lõõnud ja...'

Täpsema tõlke üle oleks kohati võinud veel pead murda: kas nt *kād'zi'* tähendab ikka 'karjatasid' või hoopis 'kaitsesid' (lk 17); kas lause *no muļ oļļe maja? ki'ik sattu ütte* 'mul olid majad, kõik kukkusid kokku' (lk 33) parem tõlge võiks olla 'mul olid majad (= hooned) kõik kokku kukkunud' ja *āndu ei 'ārgu andku'* tõlgiks in küll Hargla murraku eeskujul lihtsamalt 'ära anna' (lk 279).

Aga need esiletoodud on tõesti üksikud näited, mida ei maksa eriti tähele pannagi, sest üldmulje tõlkest on siiski väga hea. On näha, et sellega on vaeva nähtud ja saadud tulemus on asjatundlik ja kompetentne.

Nimed

On teada, et Eestis ja ka Lätis pandi elanikele perekonnanimed üsna samal ajal, XIX sajandi algupoolel, Lõuna-Eestis umbes aastatel 1823–1825. Kui Ludzas leidub eestipäraseid perekonnanimesid, saavad need üldjoontes olla päritud inimestelt, kes siirdusid sinna piirkonda Eestist alles pärast perekonnanimede panekut. Nagu võib lugeda lutside kodulehelt, ongi sinna siirdutud veel ka XIX sajandil. (www.lutsimaa.lv) Neist keelejuhtidest, kellelt leidub jutte keelesaarte tekstiraamatus, ei kannu eestipärasest perekonnanime keegi: Boka, Boks, Bule, Bulis, Buļs, Dzelzskalēja, Germans, Germovs, Jakimenko, Jarošenko, Krievs, Melecis, Pētersone, Pētersons, Razivonova, Zagorski, Uķis ja Vēciņa. Kõik keelejuhid on sündinud vahemikus 1850–1908. Lutside perekonnanimedes on aga näha Latgale mitmekeelset tausta.

Imestust pakub ühe keelejuhi eesnimi. Ametlik läti kuju on *Jāzeps Germovs*, eestikeelne kuju aga millegipärast *Jaan Germov*, kuigi keelejuht ise on öelnud, et teda kutsuti *Jesp* (lk 169). Ise on ta oma nime kirjutanud lutsikeelse postkaardi alla kujul *Jesp Germov* (www.lutsimaa.lv). Nimi peaks ka eesti keeles olema ikka *Joosep*, mitte *Jaan*. Eesti murrete ja sugulaskeelte arhiivis leidub üks laul, mis on lindistatud ka Jaan Germovilt. Kas tegu on kahe erineva inimesega või miks see nimi on eesti keelde võetud kujul *Jaan*, vajaks mingit seletust. Igatahes on veel teine keelejuht eesnimelga *Jāzeps*, keda külakeeles on nimetatud samuti *Jeesp* (lk 276).

Tõlkimisel on kohanimedest eelistatud enamasti lätikeelseid ametlikke vorme, nt *Sinuli mõts* – *Sinole mets*; *Tü'ürè mõts* – *Düre mets* (lk 33), aga lätikeelseid ametlikke vorme pole eelistatud näiteks nimede *Savimõisa* [= Mälmuiža] (lk 33) ja *Koiva* (kohalik vorm *Ku'õva*, läti *Gauja*) (lk 35) puhul. Ei oleks vist midagi ka halvasti, kui eestikeelses tekstis ei kasutataks ametlikke läti moodi kirjutatud nimesid, nt *Tjapši* – *Tšäpsi*, *Šķirpāni* – *Kirbu* (lk 212). Kirbu küla kohta on vähemalt üks keelejuht tarvitanud ka kuju *Tirbāni* (lk 216), mis on väga läti keele lähedane mugandus. Ka nimi *Ala-Turu* võiks läti keeles olla nt *Lejas Turgus* (lk 36).

Kui kohanimedele lätikeelse ametliku vaste andmine võiks aidata juhatada neisse kohtadesse ka tänapäeval, siis mõisnik, kelle nimi leivu keeles on *Veittin* 'Viitin' ja tõlkes läti *Vītiņš*, ei juhata meid ikka õige inimese juurde, sest tegu on saksa nimega *Vietinghoff*, nagu lisamärkuses mainitaksegi (lk 24). Pikkade vokaalide diftongistumine on Leivule omane, ent siiski mitte absoluutne. Nii oleme harjunud nimetusega *leivud*, aga ise on nad kasutanud ka nimetust *līvi* 'leivud' (lk 25). Eesti kirjakeele reeglite järgi oleme harjunud nimega *Lutsi*, ise kasutasid nad aga nõrga afrikaadiga vorme, nt *tudzīn* (lk 17), mis on rohkem läti keele moodi (*Ludza*).

Huvitavad on nimemugandused *Vākkal'i* 'Vējkalni' (lk 67), *Kul'na* 'Gulbene' (lk 37) ja *Rāibāku* 'Raipole' (murrete ja sugulaskeelte arhiivi ühest reisipäevikust leitud nimekuju), samuti *Allu* : *Allude* 'Alūksne' (lk 24). Selliseid pole vähemalt mina varem kuulnud ega lugenud. Õpetlaste hulgas levinud *Alūksne* mugandust *Aluliin* sellest raamatust leida ei õnnestunud. Tuntud lätikeelne nimekuju on *Sāmsala* 'Saaremaa'. Leivu keeles on see *Suõmussata* (lk 23). Mingeid vihjeid saamlastele ja soomlastele neist aga otsida ei tasu.

Raamatust leiame *Ilzene* nime kujul *Ilsna* ~ *Ilzna* ~ *Ilžna* (lk 6, 23, 26), aga kohanimkartoteegist kujul *Ilžnā* (KN). Just see nimekuju on valitud ka valmiva etümoloogilise „Eesti kohanimeraamatu“ märksõnaks (EKNR). Nii et eestipärastatud kohanimedele oleks tõlkimisel võinud raamatus julgemaltki kasutada. Kohalikud on aga viimati mainitud küla elanikke kutsunud *ilžēnidze*² (lk 26), milles näeme kollektiivsufiksist *-dse*, mis vastab eesti *ste*-tüüpi kohanimedele. Keelejuhi väitel oli *Ilzene* mõisnikuks von Volf, mis võib ikkagi õige olla, kuigi koostajad on selles kahelnud (lk 26). Nimelt on seal kandis mõisnikena figureerinud kaks

² Mitmuse tunnus küll sõnast puudub, kuid sellele viitab kontekst: *tuu aigu Ilžēnidze oļ'li tūū bāl* 'tol ajal olid *Ilzene* elanikud tööil'.

suurt suguvõsa, Wulfid, kes tegutsesid Koivaliinas, aga ka Mõnistes, Sarus ja Vastse-Roosas, ning Wolfid, kellele kuulus mõisaid Alüksne ja Gulbene kandis. Ilzene mõis on Alüksnest omaette mõisaks eraldatud alles 1826. aastal (EKNR), kuigi mõisahooned ja park on vanemad. See aeg võis keelejuhi sünniaastat arvestades veel mälestustes püsida küll.

Ilzene küla nime etümoloogiat on seostatud *Ilze*-nimelise naisterahvaga (EKNR), ent kui vaadata selle küla (mõisa) paiknemist maastikul, siis jääb silma, et Koiva ääres ehk madalamal on *Lejasciems* ('alaküla') ja *Ilzene* paikneb palju kõrgemal kohal. Kõrgemal on Ilzene ka naabermõisatest Melnupe (Peetri jõgi) kaldal: Trapene ja Ādama *muiža*'st. Kohanime algust *il-* võiks seostada liivi sõnaga *i' lzō* 'üles, ülespoole' (LELS), nimesemantiliselt oleks tegemist mäekülaga. Võrdluseks on ka Vaabina saksakeelne nimekuju *Uelzen*, mis põhineb kadunud külanimel ja mis võiks seostuda asukohaga Antsla jõe ülemjooksul. Siin oleks siis sõnaalgulise *ü*-ga **Ültsen(e)* pigem eesti ja soome keele pärane häälikkuju. Võibolla võiks siia nimeritta arvata ka Ilmjärve nime. Nimi on saadud vanalt järvenimelt *Ilmjärv*, mis on praegu Kauru järv, ja see on Võhandu ülemjooksu kõige esimene ehk ülemine järv. Irma Mulloneni (2002: 237–244) uurimuses esineb *ilm-* või *elm-*tüvi ka Loode-Venemaa jõe- ja järvenimedes (nt *Ilmen*), mis on maastikul samuti ülemjooksude kõige esimesed ehk ülemised. Tihti on selliseid nimesid seostatud ka sõnaga *ilm* : *ilma* või Loode-Venemaal ka saami sõnaga *albmi* 'taevas', ent väga hästi nendega nime andmist põhjendada ei õnnestu. Aga siit edasi läheb juba üks teine jutt.

Igal juhul on ütle mata tore, et keelesaared annavad endast aeg-ajalt märku ja pakuvad uurimis- ja mõtlemisainet veel XXI sajandilgi.

Kirjandus

- EKNR** = Eesti kohanimeraad. Koost. Marit Alas, Marianne Blomqvist, Enn Ernits, Mariko Faster, Marje Joalaid, Marja Kallasmaa, Arvis Kiristaja, Marge Kuslap, Tiina Laansalu, Karl Pajusalu, Valdek Pall, Fred Puss, Peeter Päll, Evar Saar, Urmas Sutrop. Käsikiri Eesti Keele Instituudis.
- LELS** = Tiit-Rein Viitso, Valts Ernštreits 2012. Līvōkīel-ēstikīel-leṭkīel sōnārōntōz. Liivi-eesti-lāti sōnaraamat. Lībiešu-igauņu-latviešu vārdnīca. Tartu-Rīga: Tartu Ülikool, Latviešu valodas aģentūra
- Mullonen 2002** = Ирма Муллонен. Топонимия Присвирьий. Проблемы этноязыкового контактирования. Петрозаводск: Российская академия

наук. Карельский научный центр. Институт языка, литературы и историй.

Saar, Evar 2015. Hindrik Kängsepa ja ta venna Kristjani perekonnad esimeste eesti asunikena Albertas. – Eesti Põllumajandusmuuseumi aastaraamat V. Toim. Ell Vahtramäe. Ülenurme: Eesti Põllumajandusmuuseum. Ilmumas.

Uihoaed, Kristel 2013. Verbiühendid eesti murretes. (= Dissertationes philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis 34.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Uihoaed, Kristel, Liina Lindström 2014. Murrete lauseehitus ja selle uurimine. – Oma Keel 1, 12–21.

Vaba, Lembit 2011. Kuidas läti-eesti keelekontakt on mõjutanud eesti murdekeele grammatikat ja sõnamoodustust. – Emakeele Seltsi aastaraamat 56 (2010). Peatoim. Mati Ereht. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 204–246.

Internetiallikad

KN = Eesti Keele Instituudi kohanimekartoteek. <http://heli.eki.ee/kohanimed/index.php?t=1>.

Lutsimaa: Lutsi eestlaste kodu. www.lutsimaa.lv.

Tartu Ülikooli eesti murrete ja sugulaskeelte arhiiv. www.murre.ut.ee/arhiiv/.

A rainbow rose into the sky – South Estonian linguistic enclaves in focus again

MARIKO FASTER

The book *Dialect Texts of South Estonian Linguistic Enclaves* is the ninth and final volume of the Estonian Dialects academic text series. It is an important source of language varieties spoken in the Leivu and Lutsi linguistic islands in Latvia and in the Kraasna linguistic island in Pskov Oblast, Russia. These three are historically varieties of South Estonian which have been substantially influenced by neighboring languages, so the speakers of the modern South Estonian varieties do not fully understand the spoken language of the linguistic enclaves. Nowadays, the most visible of these three is Lutsi, because there are scientists who are especially interested in this particular region, language, and history. Currently, the language varieties of the language enclaves cannot be heard live. The review draws some sociolinguistic parallels between the other South Estonian varieties spoken in foreign countries, points out some of the most interesting cases of use of the names, highlights some linguistic features, and fixes some errors which have occurred during the translation process.

Key words: South Estonian linguistic enclaves, onomastics, sociolinguistics

Mariko Faster
eesti ja üldkeeleteaduse instituut
Tartu Ülikool
Jakobi 2
51014 Tartu
mariko.faster@ut.ee

Võru Instituut
Tartu 48
65609 Võru
mariko.faster@wi.ee